

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΗΡΥΞ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΘΥΑΤΕΙΡΩΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1964 • ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2006 • ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 216-217

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑΝ ΤΗΣ ΟΜΟΓΕΝΕΙΑΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ

5 Craven Hill, London W2 3EN • Telephone: 020-7723 4787 • Fax: 020-7224 9301

Website: www.thyateira.org.uk • e-mail: mail@thyateira.org.uk

Η ΕΚΘΕΣΗ HART DAVIS ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΚΥΠΡΙΟΥΣ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ Δ'

Η πρώτη σοβαρή μελέτη για τους Κυπρίους της Αγγλίας

του Χάρη Μεττή

Η Έκθεση που υπέβαλε προς το Υπουργείο Αποικιών στο Λονδίνο και προς τον Άγγλο Κυβερνήτη της Κύπρου ο πρώην Διοικητής Λευκωσίας Hart Davis αποτελεί την πρώτη σοβαρή μελέτη που έγινε ποτέ με θέμα την Κυπριακή Παροικία στη Βρετανία και ιδιαίτερα στο Λονδίνο, όπου βρίσκονταν τότε (στα μέσα της δεκαετίας του 1930) σχεδόν όλοι οι Απόδημοι Κύπριοι, που στη συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν Έλληνες της Μεγαλονησίου.

Υποβλήθηκε στο Υπουργείο Αποικιών στο Λονδίνο στις 12 Δεκεμβρίου 1935, ο δε Κυβερνήτης της Κύπρου Sir Richmond Palmer έλαβε αντίτυπα της, που του απεστάλησαν από τον Υπουργό Αποικιών J.H. Thomas, στις 29 Ιανουαρίου 1936, στέλλει δε την απάντησή του στο Υπουργείο Αποικιών στις 6 Μαρτίου 1936. Την Έκθεση αυτή την βρίσκουμε σε όλους σχεδόν τους ετήσιους Φακέλους (μέχρι και το 1954), τους σχετικούς με τους Κυπρίους της Αγγλίας, που βρίσκονται στα πολύτιμα Γενικά Αρχεία του Κράτους στο Λονδίνο. Στο διάστημα όμως μεταξύ 12 Δεκεμβρίου 1935 και 6 Μαρτίου 1936 η Αγγλική Κυβέρνηση της Κύπρου έκανε κι εκείνη μια σε βάθος ανάλυση του όλου θέματος, όπως φαίνεται από δύο σπουδαιότατα υπομνήματα προς τον Sir Richmond Palmer, το μεν πρώτο από τον Γενικό Ταμία της Κυπριακής Κυβέρνησης, Ταγματάρχη W.H. Flinn (με ημερομηνία 17 Φεβρουαρίου 1936), και το δεύτερο (δύο μέρες αργότερα) από τον Αποικιακό Γραμματέα W.D. Battershill, ο οποίος σημειωτέον είχε υπ' όψη του τόσο την Έκθεση του Hart Davis, όσο και του Ταγματάρχη Flinn.

Η Έκθεση Hart Davis είναι από πολλές πλευρές πολύ σπουδαία, κυρίως όμως γιατί βασίζεται πάνω σε μια απ' ευθείας έρευνα του Άγγλου αυτού ανώτερου διοικητικού λειτουργού του βρετανικού υπουργείου Αποικιών, ο οποίος είχε ελεύθερη πρόσβαση όχι μόνο στα Κυπριακά καφενεία της εποχής, την Κυπριακή Αδελφότητα και όλους σχεδόν τους Κυπρίους που σύχναζαν τότε στα διάφορα Κυπριακά εντευκτήρια, αλλά επίσης και στην Αστυνομία και τα Δικαστήρια, τα οποία, όπως ξέρουμε από άλλα επίσημα έγγραφα που έρχονται σταδιακά στη δημοσιότητα, αλλά επίσης και από Ελληνοκυπρίους που υπήρξαν άμεσοι μάρτυρες και πολλές φορές θύματα, τηρούσαν μια πολύ δυσμενή και προκατειλημμένη στάση απέναντι στους Κυπρίους στην ολότητά τους.

Πάνω στο τελευταίο αυτό σημείο έχω την προσωπική και αποδεδειγμένα ειλικρινή μαρτυρία του Λεωνίδα Παναγίδη από το χωριό Αστρομερίτης της Κύπρου, ο οποίος αποτελούσε έναν από τους ελάχιστους τότε μορφωμένους Ελληνοκυπρίους της Αγγλίας και έζησε από κοντά τους προβληματισμούς, αλλά και τις ελπίδες για ένα καλύτερο μέλλον, των πρώτων εκείνων Κυπρίων του Λονδίνου.

"Εργαζόμουν", λέει ο Παναγίδης, "σαν σερβιτόρος σ' ένα εστιατόριο πολυτελείας και σέρβιρα εκείνη τη μέρα μια πολύ πλούσια πελάτισσα. Σε κάποια στιγμή με φωνάζει στο τραπέζι της και μου δίνει φιλοδώρημα δέκα σελίνια (μισή λίρα) με τη συμβουλή να τα παίξω σ' ένα άλογο που έτρεχε εκείνη την ημέρα. Εγώ ποτέ μου δεν είχα παίξει σε άλογα, γι' αυτό και πήγα σ' ένα γνωστό Κυπριακό καφενείο, του Μαύρου, που είχα ακούσει πως παίρνανε στοιχήματα για τα ιπποδρόμια (ήταν τότε απαγορευμένο να παίζει κανείς στις ιπποδρομίες χωρίς να πάει ο ίδιος σ' αυτές). Δεν πρόλαβα όμως καλά καλά να μπω στο καφενείο, όταν έκανε επιδρομή η Αστυνομία. Με στήνουν, λοιπόν, στον τοίχο μαζί με τους άλλους θαμώνες, μου βάζουν στην τσέπη και μια ε-

φημερίδα, την Sporting Life (γνωστή εφημερίδα για ιπποδρομίες και σκυλοδρομίες), που ούτε καν ήξερα πως κυκλοφορούσε, και με πάνε στον Αστυνομικό Σταθμό όπου μου προσάπτουν κατηγορία για...παράνομο gambling! Και κάθε φορά που προσπαθούσα να τους πω ότι είμαι αθώος, με διάταζαν to shut up (να το βουλώσω). Και την έξοδα τη νύχτα υπόδικος στα κρατητήρια της Αστυνομίας!"

Κάτι παρόμοιο μου διηγήθηκαν και άλλοι Κύπριοι του Λονδίνου της εποχής εκείνης, ότι δηλαδή η Αστυνομία κάθε άλλο παρά αντικειμενική ήταν απέναντι στους νεαρούς Κυπρίους, τους οποίους συλλάμβανε με την παραμικρή υποψία ότι, δήμευαν, σκόπευαν ή συνωμοτούσαν να διαταράξουν τη δημόσια τάξη. Όπως, για παράδειγμα, όταν συνέλαβαν έναν νεαρό Κύπριο που στη συνέχεια καταδικάστηκε με αυτό το παράπτωμα, απλώς και μόνο γιατί, νεοφερμένος όπως ήταν από το χωριό του, στεκόταν μπροστά στις πολυτελείς βιτρίνες στο Piccadilly του Λονδίνου κι εξέφραζε ο άμοιρος φωναχτά το θαυμασμό του για τα ωραία πράγματα που έβλεπε για πρώτη φορά στη ζωή του!

Αυτήν, άλλωστε, την προκατάληψη της Αστυνομίας, αλλά και των Δικαστηρίων, σε βάρος των Κυπρίων του Λονδίνου παραδέχεται έμμεσα, αλλά αρκετά καθαρά, και ο Hart Davis, ο οποίος, όπως θα δούμε, κάνει την εύστοχη παρατήρηση πως μερικές από τις συλλήψεις, στις οποίες προέβαινε η Αστυνομία, και στη συνέχεια στις καταδικές των νεαρών Κυπρίων, ήταν εντελώς αδικαιολόγητες. Άλλωστε και αρκετές από τις εισηγήσεις του, όπου διαφαίνεται ότι ήταν ασφαλέστατα και ο ίδιος αρκετά προκατειλημμένος εναντίον των Κυπρίων, όζουν αντικυπριακού αισθήματος και αποκαλύπτουν σε όλη του την έκταση το υπερποπικό αυτοκρατορικό αίσθημα και την έμμονη ιδέα και πεποίθηση ότι οι Κύπριοι αποτελούσαν όντα πολύ κατώτερα από τους λοιπούς Άγγλους με τους οποίους όμως είχαν, ακριβώς λόγω της Βρετανικής Αποικιοκρατικής Αυτοκρατορίας, την ίδια υπηκοότητα (British Citizenship) και, θεωρητικά τουλάχιστον, τα ίδια πολιτικά και άλλα δικαιώματα. Αυτή την προκατάληψη την βλέπουμε αρκετά καθαρά, για παράδειγμα, στη μορφή που ο Hart Davis θέλει να δώσει στον προτεινόμενο ξενώνα, τον οποίο φαντάζεται σαν ένα είδος στρατιωτικών καταυλισμών με μικρά cubicles (θαλαμίσκους) για υπνοδωμάτια, χωρίς καν να τον ενδιαφέρει ή να περνά από το νου του η οποιαδήποτε φυσιολογική κοινωνική ζωή των νεαρών Κυπρίων.

Ένα άλλο σημείο που θα θέλαμε εδώ να προσεχτεί στην Έκθεση του Hart Davis είναι η συνεχής αναφορά του στο Σωτήρη Τερεζόπουλο και η εμμονή του όπως η Αγγλική Κυβέρνηση κάνει καλή χρήση αυτού του νεαρού Ελληνοκυπρίου δικηγόρου και δασκάλου των Αγγλικών για Κυπρίους στο Pulteney Institute. Γιατί; Μήπως ο Hart Davis ήταν εντελώς σίγουρος ότι ο Τερεζόπουλος θα επεδείκνυε τυφλή αφοσίωση στους Άγγλους και θ' αποτελούσε γι' αυτούς έναν άριστο πληροφοριοδότη σε βάρος των συμπατριωτών του; Ή μήπως πραγματικά προέβλεψε ότι ο Τερεζόπουλος θα φρόντιζε τους συμπατριώτες του για τα επόμενα τριάντα τόσα χρόνια καλύτερα από οποιοδήποτε Άγγλο στη θέση του Liaison Officer μεταξύ Κυπρίων της Αγγλίας και της Αποικιοκρατικής Κυβέρνησης της Κύπρου, όπως πράγματι έγινε; Εκείνο που μπορούμε να πούμε με ασφάλεια είναι, βέβαια, αυτό που πίστευαν για τον Τερεζόπουλο οι ίδιοι οι Κύπριοι. Και αυτό είναι ότι για τους μεν υπήρξε πραγματικός και ειλικρινής προστάτης και σύμβουλος σε στιγμές πολύ κρίσι-

μες για τους ίδιους, ενώ άλλοι Κύπριοι της εποχής εκείνης είχαν ακριβώς την αντίθετη γνώμη.

Γενικά, πάντως, θα λέγαμε πως οι λεπτομερείς εισηγήσεις του Hart Davis αποσκοπούσαν μεν στην υποβοήθηση των Κυπρίων μεταναστών που βρίσκονταν στο Λονδίνο σε αναζήτηση καλύτερης τύχης, όμως μας δίδεται η εντύπωση ότι το μοναδικό ελατήριο πίσω από το σχέδιό του αυτό ήταν η όσο το δυνατόν πιο ομαλή απορρόφηση των Κυπριωτών, και μάλιστα σε χρόνο μηδέν, από την Αγγλική κοινωνία της εποχής. Για τον Hart Davis, όπως και για τους υπευθύνους στο Υπουργείο Αποικιών και στο Αγγλικό Κυβερνείο στην Κύπρο, οι μετανάστες αυτοί αποτελούσαν απλώς ανώνυμα εργατικά χέρια και μάλιστα νεανικά και γεμάτα σφρίγος, και γι' αυτό φρόντιζαν να τους πειθαναγκάσουν να εκμάθουν την Αγγλική ώστε να μπορούν να τους αξιοποιήσουν πλήρως, αλλά, εννοείται, σε κατώτατες δουλειές-εστιατόρια και κουζίνες. Πουθενά στην Έκθεση δε γίνεται λόγος για βαθύτερη και σοβαρότερη μόρφωση, όταν μάλιστα γνωρίζουμε ότι στο Λονδίνο αρκετοί από τους νεαρούς μετανάστες από την Κύπρο είχαν απολυτήριο Σχολών Μέσης Παιδείας πριν εκπατρισθούν, και συνεπώς θα μπορούσαν να ενθαρρυνθούν να σπουδάσουν σε Πανεπιστήμια (αναφέρω μόνο μερικά συγκεκριμένα παραδείγματα, τον Λεωνίδα Παναγίδη, τον Ιάσονα Λουκιανό, τον Εύδωρο Ιωαννίδη, τον Ιερόθεο Κυκκώτη, τον Πολύκαρπο Σαλάτα, τον Χαρίδημο Ιωαννίδη) αντί να υποχρεωθούν να ριχθούν στη βιοπάλη και σε επαγγέλματα αλλότρια, έστω και αν τελικά πολύ πιο επικερδή από ένα Πτυχίο Πανεπιστημίου.

Ας δούμε, όμως, πώς παρουσιάζει την Κυπριακή Παροικία της Αγγλίας (ή μάλλον του Λονδίνου) το 1935 ο Hart Davis, από τη μελέτη της οποίας ο αναγνώστης μπορεί άνετα να εξαγάγει τα αναγκαία συμπεράσματα χωρίς δικά μου σχόλια. Να σημειώσω, μόνο, εδώ πως μεταφράζω την Έκθεση αυτή από την πρωτότυπη χειρόγραφη μορφή της και όχι από τα κατοπινά δακτυλογραφημένα αντίγραφα της:

1. ΚΥΠΡΙΟΙ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ. Ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΟΥΣ

Υπάρχουν πιθανώς τρεις ή τέσσερις χιλιάδες Κυπριώτες στο Λονδίνο. Είναι σχεδόν όλοι τους Έλληνες Χριστιανοί. Οι Τούρκοι είναι αριθμητικά λίγοι, ίσως περίπου πενήντα. Αυτή η Έκθεση θ' ασχοληθεί μόνο με Έλληνες Χριστιανούς Κυπριώτες εκτός όπου υπάρχει ειδική αναφορά σε Τουρκοκύπριους.

Ο ακριβής αριθμός των Κυπριωτών στο Λονδίνο είναι άγνωστος, αλλά οι υπολογισμοί που δίνονται πιο πάνω είναι κατά προσέγγιση ορθοί. Όλες οι πηγές που συμβουλευτήκα συμφωνούν με τους αριθμούς εκείνους.

ΠΟΥ ΖΟΥΝ:

Οι Κυπριώτες στο Λονδίνο σχεδόν όλοι τους ζουν σε μια μικρή περιοχή του Σόχο και της γειτονιάς της Tottenham Court Road.

2. Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΥΠΡΙΩΝ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ

Μερικοί από αυτούς έχουν εγκατασταθεί στην Αγγλία από πολλά χρόνια, αλλά η πλειονότητά τους έχουν έλθει εδώ από το 1927 και μετά. Πριν από εκείνη τη χρονιά, η μετανάστευση από την Κύπρο προς τη Δύση κατευθυνόταν κυρίως προς τις Ηνωμένες Πολιτείες. Όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες ελάττωσαν τον αριθμό αδειών για μετανάστευση από την Εγγύς Ανατολή, ένας αριθμός Κυπριωτών βρέθηκαν αποκλεισμένοι στο Λονδίνο. Οι πλείστοι τους βρήκαν αμέσως δουλειά, κυρίως σε εστιατόρια και ξενοδοχεία. Αυτοί έστειλαν πληροφορίες στην Κύπρο για την ευημερία τους και χρήματα. Το Λονδίνο παρουσιάστηκε από αυτούς σαν ένα μέρος εύκολης εξεύρεσης εργασίας και - για τους Κυπριώτες - καλής μισθοδοσίας. Ένα σταδιακά αυξανόμενο ρεύμα Κυπριωτών άρχισαν να αφικνούνται στο Λονδίνο προ πάντων κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Κύπρο. Κυπριώτες ίδρυσαν καφενεία στο Λονδίνο και συχνά νοίκιαζαν δωμάτια κι έτρεφαν τους νεοαφικνούμενους με πίστωση ώσπου να εξεύρουν δουλειά. Πιο πρόσφατα, τα θέληγτρα της συντήρησης από επίδομα ανεργίας προβλήθηκαν

στην Κύπρο. Πολλοί από αυτούς παίρνουν επίδομα ανεργίας και σε μερικές περιπτώσεις πιστεύω πως καταβλήθηκε επίδομα για οικογένειες που ζουν στην Κύπρο.

Το 1933 και στις αρχές του 1934 το Υπουργείο Εσωτερικών, ύστερα από παράκληση του Υπουργείου Αποικιών, πρόεβη σε μερικές προσεκτικές έρευνες σχετικά με τους Κυπριώτες στο Λονδίνο. Από τότε δεν έχουν ληφθεί επίσημες λεπτομέρειες για τους Κυπριώτες που αποβιβάζονται στην Αγγλία, αλλά η Αστυνομία, με τη βοήθεια των λιμενικών Αρχών, έχουν κρατήσει, για τους δικούς τους σκοπούς, μια όσο το δυνατόν πολύ καλή κατάσταση. Τα Μητρώα τους δείχνουν ότι κατά τη διάρκεια των δυο περασμένων ετών η μετανάστευση των Κυπρίων έχει αυξηθεί πολύ γρήγορα. Κατά τη διάρκεια πέντε εβδομάδων, που καλύπτουν μέρος του Σεπτεμβρίου και Οκτωβρίου 1935, είναι γνωστό ότι έχουν αφιχθεί τετρακόσιοι πενήντα Κυπριώτες.

3. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ. ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

Υπάρχει απασχόληση για τους Κυπριώτες ως σερβιτόροι, βοηθοί σερβιτόροι και βοηθοί στην κουζίνα σε εστιατόρια και ξενοδοχεία. Μερικά μεγάλα μέρη, όπως το Cafe Monico, απασχολούν σχεδόν αποκλειστικά Κύπριους σερβιτόρους και βοηθούς στην κουζίνα. Άλλα μέρη, όπως τα Cafe Royal, Princess Restaurant στο Piccadilly, και Quaglino, απασχολούν ένα μεγάλο ποσοστό Κυπριωτών. Οι Διευθυντές στα μέρη αυτά μιλάνε όλοι τους επαινετικά για την Κυπριακή εργατικότητα. Πολλά μικρότερα και λιγότερο αξιοπρεπή εστιατόρια και νυχτερινά κέντρα απασχολούν Κυπριώτες. Πιο πρόσφατα, οι πολιτικές καταστάσεις έχουν αυξήσει το ποσοστό απασχόλησης που προσφέρεται στο Λονδίνο για Κυπριώτες. Μερικά εστιατόρια έχουν χάσει ή απολύσει Ιταλούς σερβιτόρους και βοηθούς, και οι θέσεις αυτές έχουν σε μεγάλο βαθμό καταληφθεί από Κυπριώτες. Λόγω της περίπτωσης αυτής, έχουν εξευρεθεί θέσεις κατά τη διάρκεια των περασμένων δυο εβδομάδων για όλους τους πρόσφατα αφιχθέντες από την Κύπρο.

4. ΚΑΦΕΝΕΙΑ. ΆΛΛΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ.

Υπάρχουν γύρω στα τριάντα με σαράντα καφενεία στο Σόχο που ανήκουν σε Κυπριώτες και συχνάζονται σχεδόν αποκλειστικά από Κυπριώτες. Αυτά, βέβαια, προσφέρουν απασχόληση. Άλλοι Κυπριώτες είναι ιδιοκτήτες κουρείων. Μερικοί έχουν αρχίσει οικτροφεία για Κυπριώτες. Αλλά ένας πολύ μεγάλος αριθμός φυτοζωούν, πολύ κοντά στην αλητεία και το έγκλημα, παράνομα πουλώντας φιστίκια και άλλα αντικείμενα στους δρόμους, και κοιμούνται μαντρωμένοι μαζί σε υπόγεια και αποθήκες καφενειών. Μερικοί αποζούν από τα κέρδη πορνών. Η Αστυνομία με πληροφορεί ότι οι Κυπριώτες είναι διάσημοι σ' αυτό.

5. ΟΙ ΚΥΠΡΙΩΤΕΣ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ

Σχεδόν όλοι οι Κυπριώτες της Αγγλίας βρίσκονται στο Λονδίνο. Μερικοί βρήκαν δουλειά σε ξενοδοχεία στο South Coast και σε ξενώνες (guest-houses) σε αυτοκινητόδρομους. Όμως οι Κυπριώτες φαίνεται να προτιμούν το Σόχο και δεν αποδημούν εύκολα προς την επαρχία. Οι ώρες ανάπαυσης ξοδεύονται μέσα στα καφενεία. Οι παρέες τους ανήκουν γενικά στην κατώτατη τάξη της Αγγλίδας πόρνης. Στα καφενεία διαβάζουν εφημερίδες, συζητάνε και παίζουν χαρτιά. Υπάρχει πολύ τζόγος (gambling). (κουμάρι)

6. ΚΥΠΡΙΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ

Δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου Κύπριες στο Λονδίνο. Οι λίγες, που είναι εδώ, βρίσκουν αμέσως δουλειά ως επί το πλείστον σαν μοδίστρες, γιατί εργάζονται παραγωγικά και καλά, με χαμηλούς μισθούς. Είναι από κάθε άποψη ήσυχες, αξιοπρεπείς κοπέλες, οι οποίες έχουν, πιστεύω, μεγάλη επιρροή πάνω στους Κυπριώτες με τους οποίους έρχονται σ' επαφή. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων μερικών εβδομάδων έχουν αφιχθεί περισσότερες Κύπριες κοπέλες. Όλες τους βρήκαν αμέσως

δουλειά σαν μοδίστρες.

7. ΦΟΙΤΗΤΕΣ

Δεν πιστεύω πως υπάρχουν περισσότεροι από δυο σχεδόν δωδεκάδες Κυπριώτες φοιτητές στην Αγγλία. Υπάρχουν δεκαπέντε φοιτητές της Νομικής -στο Middle Temple, στο Gray's Inn και στο Polytechnic. Σ' αυτούς παρέχεται κάποιο οικονομικό επίδομα και συστατικές επιστολές προς αξιοπρεπή άτομα στο Λονδίνο. Οι Crown Agents έχουν οκτώ κυβερνητικούς φοιτητές υπό την αιγίδα τους. Υπάρχουν, πιστεύω, δυο ή τρεις φοιτητές της Ιατρικής, αλλά δεν έχω έρθει σ' επαφή μαζί τους.

(Σημείωση: Σ' ένα μικρό ιδιόχειρο σημείωμά του προς τον Fletcher Cooke, ο Hart Davis γράφει: "Στην παράγραφο της Έκθεσής μου για τους Κυπριώτες στο Λονδίνο που φέρει την προμετωπίδα "Φοιτητές", νομίζω πως δήλωσα ότι οι Crown Agents έχουν οκτώ κυβερνητικούς φοιτητές υπό την αιγίδα τους. Βρίσκω πως ο αριθμός των φοιτητών αυτών είναι επί του παρόντος μόνο τέσσερις. Δεν είναι πολύ σπουδαίο, αλλά, αν δεν είναι αργά, θα μπορούσες να κάνεις τη διόρθωση όταν δακτυλογραφηθεί η Έκθεση αλλάζοντας το "οκτώ" σε "τέσσερις";).

8. ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΜΕΤΑΞΥ ΚΥΠΡΙΩΤΩΝ

Πολλοί Κυπριώτες σύρονται προς το έγκλημα. Οι σχέσεις και το περιβάλλον, μέσα στο οποίο ζουν, συντελεί σ' αυτό. Έχουν ένα τρομερά άσχημο όνομα στο Λονδίνο. Η Αστυνομία, οι δικαστές και οι Αστυνομικοί Επιτηρητές (Probation Officers) όλοι λένε την ίδια ιστορία. Βρήκα σε όλους αυτούς μια μεγάλη προκατάληψη εναντίον του Κυπριώτη, σαν ενός χαμερπούς εγκληματικού πλάσματος (mean, criminal creature). Μέρος της προκατάληψης αυτής είναι, νομίζω, αδικαιολόγητο. Περισσότερες από πεντακόσιες δίκες σε Αστυνομικά Δικαστήρια εναντίον Κυπριωτών έχουν εκδικαστεί μέσα σε δώδεκα μήνες στο Αστυνομικό Δικαστήριο της Marlborough Street. Οι πλείστες από τις δίκες αυτές αφορούσαν μηδαμινά παραπτώματα, όπως η παρεμπόδιση της κυκλοφορίας πουλώντας πράγματα χωρίς άδεια, επαιτεία, και παρενόχληση γυναικών. Ήμουν παρών όταν Κυπριώτες κατηγορήθηκαν για παράπτωμα μια-δυο μέρες μετά την πρώτη τους άφιξη στην Αγγλία. Κατηγορίες μιας περισσότερο σοβαρής μορφής υπήρξαν, αλίμονο, δυσάρεστα συχνές.

9. ΠΟΛΛΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΑΓΝΟΥΝ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ

Πολλοί από τους μετανάστες που έφτασαν εδώ κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών-τεσσάρων μηνών δεν γνωρίζουν καθόλου Αγγλικά, και οι πλείστοι τους γνωρίζουν πολύ λίγα για να τους χρησιμεύσουν καθόλου. Ο Διευθυντής του Cafe Monico μου είπε ότι δεν περνά σχεδόν ούτε μια μέρα χωρίς τρεις-τέσσερις Κυπριώτες να απευθυνθούν σ' αυτόν για εργασία, αλλά ότι λίγοι από αυτούς γνωρίζουν Αγγλικά για να είναι χρήσιμοι. Από τους λίγους νεοαφικθέντες που συνάντησα, σχεδόν κανένας τους δεν ήξερε Αγγλικά.

10. ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ

Ο Κομμουνισμός δεν είναι συνήθης μεταξύ των Κυπριωτών εδώ. Ο αρχηγός των Κυπρίων κομμουνιστών στο Λονδίνο είναι κάποιος Προκόπιος Παπαλοΐζου από το Αργάκι, γνωστός επίσης σαν Πέτρος Άθωνας. Είναι ένας έξυπνος άντρας που μελετά στο Βρετανικό Μουσείο. Γράφει, αφ' ότου η δική του εφημερίδα απαγορεύτηκε, για το Αθηναϊκό έντυπο "Το μέλλον" (The future). Έχει οπαδούς τριάντα περίπου δραστήριους κομμουνιστές, με πολύ περισσότερους χλιαρούς υποστηρικτές. Το κέντρο τους είναι ένα καφενείο στο 32 Berwick Street, Soho, που ανήκει σε κάποιο Χριστόφορο Κώστα Χριστοφίδη. Έχει παρατηρηθεί ότι πολλοί Κύπριοι μετανάστες, μόλις φτάσουν σε κάποιο Αγγλικό λιμάνι, δίνουν στις Λιμενικές Αρχές σαν προορισμό τους τη διεύθυνση 32 Berwick Street. Αυτό δείχνει ότι οι κομμουνιστές βρίσκονται σε στενή επαφή με χωριά στην Κύπρο.

Ο Βασιλιώτης (sic) και άλλοι κομμουνιστές εξόριστοι από την Κύπρο δεν βρίσκονται στην Αγγλία επί του παρόντος. (Σημ.: Πρόκειται προφανώς για τον Βατυλιώτη ή Βατή (σε άλλα έγγραφα γράφεται και Βακλιώτης), ο οποίος είχε διαφύγει, άγνωστο πώς, από το Λονδίνο στη Ρωσία, όπου και πέθανε. Στη Ρωσία είχε επίσης διαφύγει με τον ίδιο τρόπο και ο κομμουνιστής συνεξόριστος του Βατυλιώτη, ο Σκελέας, ενώ στο Λονδίνο παρέμειναν τελικά οι μη κομμουνιστές εξόριστοι των γεγονότων του Οκτωβρίου 1931 Θεοδότου και Χατζηπαύλου. Ένα άλλο σημείο, όμως, που πρέπει να τονίσουμε εδώ, είναι ότι σε άλλα επίσημα έγγραφα, που βρίσκονται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους στο Λονδίνο, σαν αρχηγός των Κυπρίων της Αγγλίας φέρεται ο Εύδωρος Ιωαννίδης (Δώρος Άλαστος), εναντίον του οποίου όχι μόνο υπάρχει ογκωδέστατος αστυνομικός φάκελος, αλλά και εξεδόθη ειδική διάταξη που του απαγόρευε ρητά να επιστρέψει στην Κύπρο.

11. ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΟΦΕΛΟΣ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΩΤΩΝ. DR XIMENIDES

Υπάρχει στο Λονδίνο μια επίσημα αναγνωρισμένη Οργάνωση προς όφελος των Κυπριωτών. Το 1927 ο Dr Ximenides (Σημ.: Πρόκειται ασφαλώς για το Δρα Ζεμενίδη: έτσι θα τον αναφέρουμε στα επόμενα. Έστω κι αν στη χειρόγραφη Έκθεση του Hart Davis αναφέρεται πάντα σαν Dr Ximenides) άρχισε τάξεις Αγγλικών για Κυπριώτες κάτω από την αιγίδα του London County Council (Δημαρχείο Λονδίνου). Αυτές οι τάξεις λειτουργούσαν καθημερινά στο Pulteney Institute στην Peter Street, ένα αδιέξοδο, πάροδος της Wardour Street, στο Soho. Ο Δρ Ζεμενίδης έδειξε επίσης ενδιαφέρον για την κοινωνική πρόνοια των Κυπριωτών και τους αντιπροσώπησε στις νομικές τους υποθέσεις. (Σημ.: Έχω στην κατοχή μου δυο πληροφοριακά Φυλλάδια του Ινστιτούτου αυτού, το ένα του 1931 και το άλλο του 1933, όπου στο μεν πρώτο φέρεται σαν διδάσκαλος στο Course for Cypriots, ο Dr A Zemenides, D.Sc., ενώ στο δεύτερο ο S.C. Terezopoulos, Barrister-at-Law, δίδονται όμως και στα δύο Φυλλάδια σαν θέματα των σπουδών αυτών για τους Κυπριούς τα Αγγλικά, η Ιστορία, η Γεωγραφία και η Αριθμητική, κάτι δηλαδή που υποδηλώνει ότι η φοίτηση εκεί απασχολούσε σε κάτι περισσότερο από την απλή εκμάθηση της Αγγλικής σαν ξένης γλώσσας)

Ο κ. Τερεζόπουλος

Το 1928 ο κ. Τερεζόπουλος, ένας δικηγόρος του Gray's Inn, άρχισε να βοηθάει το Δρα Ζεμενίδη στην εργασία του. Το 1932 ο Δρ Ζεμενίδης, ο οποίος είχε προφανώς προκαλέσει την απαρésκεια και την υποψία μερικών Κυπριωτών, πυροβολήθηκε και σκοτώθηκε. Ο κ. Τερεζόπουλος ανέλαβε τότε την εργασία που έκανε ο Δρ Ζεμενίδης.

Τάξεις Αγγλικών στο Pulteney Institute

Παρέχει μαθήματα Αγγλικής σε μια τάξη από Κυπριώτες καθημερινά το απόγευμα κι επίσης τέσσερις μέρες της εβδομάδος από τις 8 μέχρι τις 10 μ.μ. Περίπου πενήντα κυπριώτες παρακολουθούν τις τάξεις αυτές. Τα μόνα δίδακτρα που πληρώνουν αυτοί οι φοιτητές είναι τρία σελίνια κι εννιά πέννες έκαστος. Εσωκλείω ένα φυλλάδιο που περιγράφει τη δουλειά του Pulteney Institute. Οι κανονισμοί και οι αρχικοί σκοποί του Ινστιτούτου έχουν κάπως διευρυνθεί προκειμένου να μπορέσουν να δημιουργηθούν οι τάξεις αυτές. Η παρουσία Κυπριωτών στο Ινστιτούτο προκάλεσε τους φόβους μερικών δασκάλων άλλων τάξεων στο οίκημα (του Ινστιτούτου), οι οποίοι αντέδρασαν σθεναρά στην εκεί λειτουργία των τάξεων και προέβησαν σε ισχυρά διαβήματα εναντίον τους στο London County Council.

Ο κ. Lenegre

Αν δεν υπήρχε η δυναμική στάση του Διευθυντή του Ινστιτούτου, κ. Walter A.L. Lenegre, ο οποίος ευθύς εξ αρχής είχε δείξει ζωηρότατο ενδιαφέρον σ' αυτή την εργασία για Κυπριώτες, οι τάξεις ίσως θα καταργούνταν. Το συγκεκριμένο αυτό πρόβλημα τακτοποιήθηκε με τη δημιουργία μιας ξεχωριστής εισόδου στο οίκημα από κάποια πάροδο για να χρησιμοποιείται από τους Κυπριώτες, στους οποίους απαγορεύεται

να πλησιάζουν στην κύρια είσοδο και έχει τοποθετηθεί ειδικός φύλακας στο δρόμο για να εμποδίζει τους Κυπριώτες να πλησιάζουν το μέτρος από οποιοδήποτε άλλο σημείο. (!). Ο κ. Τερεζόπουλος πληρώνεται από το London County Council για κάθε τάξη που διδάσκει στο Ινστιτούτο. (Σημ.: Τον Walter A.L. Lenegre συνάντησα πολύ αργότερα στο σπίτι του σ' ένα μικρό χωριό κοντά στην πόλη Brighton, ο οποίος και μου δώρισε το Αρχείο του)

12. Η ΑΛΛΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ κ. ΤΕΡΕΖΟΠΟΥΛΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ.

Εκτός από τη δουλειά αυτή στο Pulteney Institute, ο κ. Τερεζόπουλος ενεργεί σαν Διερμηνέας στα Πταιματοδικεία (Magisterial Courts) σε όλες τις υποθέσεις όπου Κυπριώτες προσάγονται ενώπιόν τους. Αυτό τον φέρνει σε στενή επαφή με τους Πταιματοδικές (Magistrates), τους Αστυνομικούς Επιτηρητές και την Αστυνομία. Οι Αστυνομικοί Επιτηρητές απευθύνονται σ' αυτόν όταν οι δικαστές απολύουν Κυπριώτες με εγγύηση. Η Αστυνομία ζητάει τη βοήθειά του σε όλες τις επειγουσες περιπτώσεις, στις οποίες είναι αναμεμιγμένοι Κυπριώτες. Σε αντάλλαγμα, η Αστυνομία του παρέχει πληροφορίες σχετικές με Κυπριώτες. Δεν κατέχει, όμως, καμιά επίσημη θέση. Όταν η Αστυνομία τον πληροφορεί ότι αφίχθηκε εδώ κάποια ομάδα Κυπριωτών, με τη βοήθεια μερικών από τους ανώτερους μαθητές στις τάξεις του έρχεται σε επαφή με τους νεοαφικθέντες στα καφενεία όπου ανυπερθέτως πηγαίνουν εντός δυο-τριών ημερών.

Κατάλογος Κυπριωτών στο Λονδίνο

Με τον τρόπο αυτό είναι σε θέση να κρατάει έναν αρκετά πλήρη Κατάλογο τους (Register), τον οποίο, όποτε μπορεί, διευρύνει με λεπτομέρειες που λαμβάνει από τα διαβατήρια. Ο Κατάλογος αυτός είναι, βέβαια, εντελώς ανεπίσημος, ακόμα δε και η αστυνομία δεν φαίνεται να έχει πηγή πληροφοριών που να είναι επίσημη αναγνωρισμένη από το Υπουργείο Εσωτερικών για την άφιξη Κυπριωτών στην Αγγλία. Πιστεύω, όμως, ότι οι Κατάλογοί τους είναι υποαφερτά πλήρεις.

Γραφείο Εργασίας

Ο κ. Τερεζόπουλος βρίσκεται σε επαφή με εργοδότες Κυπρίων υπαλλήλων και με Γραφεία Εργασίας και ενεργεί σαν γραφείο εργασίας για Κυπριώτες. Αυτός, μαζί με την Κυπριακή Αδελφότητα (θα περιγραφεί στην επόμενη παράγραφο), έχει επιτύχει -ένεκα της πρόσκαιρης έλλειψης Ιταλών σερβιτόρων- να βρει μια δουλειά για τους πιο πολλούς από τους νεοαφικθέντες από την Κύπρο. Οι Κυπριώτες γνωρίζουν όλοι τους για τις τάξεις που λειτουργούν στο Pulteney Institute και μεταβαίνουν εκεί για να τον συμβουλευθούν. (Αυτό υπήρξε μια από τις αφορμές για την αντίδραση που προβλήθηκε όταν έγινε η κίνηση να πεισθεί το County Council να διακόψει τις τάξεις για Κυπριώτες; και, πράγματι, δεν μου φαίνεται ορθό ότι το Ινστιτούτο θα έπρεπε να χρησιμοποιείται για εκείνο το σκοπό.)

Νομική Συμβουλή

Συμβουλεύει τους Κυπριώτες πάνω σε νομικά θέματα, όπως πληροξούσια αναφορικά με τις περιουσίες τους στην Κύπρο, και σε προβλήματα σχετικά με διαβατήρια.

Σε όλες τις περιπτώσεις, εκτός από του δασκάλου κάτω από το London County Council, ο κ. Τερεζόπουλος δεν έχει επίσημη θέση. Δεν υπάρχει καμιά Οργάνωση πίσω του. (Μια Κυπριακή Αδελφότητα είχε ιδρυθεί από τον Δρα Ζεμινίδη, αλλά είχε διαλυθεί προτού ο κ. Τερεζόπουλος τον διαδεχθεί στην εργασία του). Πληρώνεται από το London County Council σαν δάσκαλος, και παίρνει κάποιο επιμίσθιο οσάκις ενεργεί σαν διερμηνέας στα δικαστήρια.

13. Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ

Στις αρχές του 1935 (Σημ.: Στο περιθώριο της Έκθεσης κάποιος έγραψε 26/11/34) ιδρύθηκε η "Χριστιανική Κυπριακή Αδελφότης του Αποστόλου Βαρνάβα" από τον κ. Κωνσταντινίδη, Μέγαν Αρχιμανδρίτη στο Λονδίνο. Συγκεντρώθηκαν χρήματα κυρίως από συνδρομές Ελλή-

νων υπηκόων που κατοικούν στο Λονδίνο. Ο Δρ Σ. Παπαδόπουλος, τέως από τη Λευκωσία, είναι ο Ταμίας, και το Συμβούλιο αποτελείται, πλην του Αρχιμανδρίτη, από τον κ. Θ. Θεοδότου, τον κ. Ζ. Ζαχαριάδη και τον κ. Ε. Κυριακίδη. Γραμματέας είναι ο Ε. Τέμπρος, ένας Κυπριώτης. Νοικιάστηκαν δωμάτια πρώτα στην Great Russell Street, αργότερα στη High Street, Soho, όπου βρίσκονται τώρα τα κεντρικά της γραφεία (Headquarters). Αυτά αποτελούνται από δυο δωμάτια, ένα εντευκτήριο (club-room) και μια αίθουσα διδασκαλίας. Στο εντευκτήριο παρέχονται ελληνικές και αγγλικές εφημερίδες.

Υπάρχουν τώρα σχεδόν 700 μέλη της Αδελφότητας. Επισυνάπτω αντίγραφο του Καταστατικού (Rules).

14. Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ ΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΑΓΓΛΙΚΑ

Η δουλειά που γίνεται από την Αδελφότητα αντιγράφει εκείνη που γίνεται από τον κ. Τερεζόπουλο. Οι τάξεις όπου διδάσκονται τα Αγγλικά λειτουργούν στην αίθουσα διδασκαλίας καθημερινά από τις 3.30-5.30 μ.μ., και επίσης τις καθημερινές τα απογεύματα σε πιο προχωρημένες ώρες. Οι τάξεις αυτές λειτουργούν υπό την επίβλεψη του London County Council, το οποίο και παρέχει το δάσκαλο, τον Mr J.M. Fraser. Περίπου 30 μαθητές παρακολουθούν τις τάξεις.

Διαλέξεις

Έχουν δοθεί διαλέξεις από διάφορα άτομα, μεταξύ άλλων και από τον Αρχιμανδρίτη πάνω σε θέματα ηθικής, από τον Δρα Παπαδόπουλο για την υγεία και την υγιεινή, και από τον κ. Θ. Θεοδότου.

Γραφείο Εργασίας

Η Αδελφότης βρίσκεται σε επαφή με εργοδότες Κυπρίων υπαλλήλων και καταβάλλει προσπάθειες να εξευρίσκει εργασία για τα μέλη της.

Υποθέσεις, στις οποίες υπάρχουν προβλήματα νομικής φύσεως και Αστυνομίας, κάποτε παραπέμπονται από την Αδελφότητα στον κ. Τερεζόπουλο. Ο Γραμματέας κ. Τέμπρος, ο οποίος είναι ως επί το πλείστον ο μόνος του, συχνά συμβουλευτεί τον κ. Τερεζόπουλο σε άλλα θέματα.

15. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Τα έσοδα και τα έξοδα της Αδελφότητας από της ιδρύσεώς της μέχρι σχεδόν το τέλος Νοεμβρίου 1935 (κάπως λιγότερο από 11 μήνες) έχουν ως εξής -τα στοιχεία μου δόθηκαν από το Δρα Παπαδόπουλο: 290 λίρες δόθηκαν σαν συνδρομές από φιλόανθρωπους Έλληνες, 49 λίρες λέγεται ότι συγκεντρώθηκαν από μέλη σε μνιαίες συνδρομές, 28 λίρες υπήρξαν οι εισπράξεις από ένα Χορό που είχε οργανωθεί για τη συλλογή χρημάτων, και 5-6 λίρες συγκεντρώθηκαν από την πώληση κονκαρδών (badges) -σύνολο 370 λίρες περίπου. Τα έξοδα ήταν: Ενοίκιο, πληρωμένο μέχρι το τέλος του 1935, 103 λίρες· έπιπλα, 19 λίρες· μισθοί 116 λίρες· θέρμανση, φωτισμός κ.λ.π., 77 λίρες, και διάφορα έξοδα, συμπεριλαμβανομένων μερικών διδασκτρων, που πληρώθηκαν για μέλη, και δάνεια σε άπορα μέλη, 23 λίρες· σύνολο 338 λίρες. Αυτό αφήνει στα χέρια της Αδελφότητας ένα υπόλοιπο 30 λιρών -με ενοίκιο για ένα τετράμηνο, 27 λίρες και 10 σελίνια, που πρέπει να πληρωθεί την 1η Ιανουαρίου που μας έρχεται. Το Συμβούλιο ελπίζει να πάρουν ακόμα λίγες δωρεές και ένα μικρό ποσό μπορεί να εισπραχθεί από εγγραφές· όμως φαίνεται ότι πολύ λίγα μέλη πληρώνουν τις συνδρομές τους, και ότι αυτές δεν μπορούν να θεωρηθούν, κάτω από την υπάρχουσα διοίκηση, σαν μια σοβαρή πηγή εσόδων. Το συμβόλαιό τους για το οίκημα λήγει το τέλος Σεπτεμβρίου 1936, ώστε η Αδελφότητα φαίνεται να βρίσκεται σχεδόν σε πτώχευση".

(Σημείωση: Οι παρατηρήσεις αυτές του Hart Davis γύρω από τα οικονομικά της Κυπριακής Αδελφότητας παρουσιάζουν, τηρουμένων των αναλογιών, την πιο πιστή, κατά τη γνώμη μου, εικόνα όχι μόνο της Κυπριακής Παροικίας, αλλά και του Απόδημου Ελληνισμού στην ολότητα του: Να παρέχει, δηλαδή, μια Οργάνωση σοβαρές και υπεύθυνες υπη-

ρεσίες στην Ομογένεια, αλλά χωρίς να τυγχάνει και της ολόψυχης υποστήριξης των Αποδήμων που ωφελούνται άμεσα από την οργάνωση αυτή. Στη συγκεκριμένη, όμως, περίπτωση της Αδελφότητας, από τα αναφερόμενα έξοδά της το μεγαλύτερο κονδύλι πήγαινε στη μισθοδοσία του Γραμματέα της, που ήταν τότε ο Έκτωρ Τέμπρος και που εισέπραττε το ποσό των 116 λιρών ετησίως έναντι του ποσού των 103 λιρών που ήταν το ενοίκιο. Ο Τέμπρος, βέβαια, όπως βλέπουμε από τις διάφορες αναφορές στη δραστηριότητά του, δούλευε αρκετά ευσυνείδητα για να φέρει σε πέρας το έργο που του είχε ανατεθεί, ή που ο ίδιος, με δική του πρωτοβουλία, πραγματοποιούσε. Όμως η Αδελφότητα θα μπορούσε να λειτουργήσει τότε, όταν ακόμη δεν είχε εξασφαλίσει κάποια, έστω και εικονική, επίσημη υπόσχεση για οικονομική ενίσχυση, χωρίς την πολυτέλεια μόνιμου έμμισθου Γραμματέα ώστε να μην αντιμετωπίζει τα τεράστια εκείνα οικονομικά προβλήματα, τα οποία τελικά την έριξαν στις εξουθενωτικές αγκάλες του Βρετανικού Υπουργείου Αποικιών και του Αποικιοκρατικού Κυβερνήτη της Κύπρου, εξαναγκάζοντάς την έτσι όχι μόνο να προσθέσει στον τίτλο της το επίθετο Βρετανική, αλλά και να δεχθεί στο Συμβούλιό της Άγγλους, που όπως ήταν φυσικό αποτελούσαν απ' ευθείας όργανα των Βρετανικών Αρχών, όπως και φιλαγγλους, των οποίων αποστολή ήταν η εθνική αποδυνάμωση της Αδελφότητας και ο υποβιβασμός της στο ρόλο, όπως ήλπιζαν οι Αρχές, ενός τυφλού και επικίνδυνου οργάνου στα χέρια της Αποικιοκρατίας. Και αν η Αδελφότητα κατόρθωσε τότε να κρατηθεί με το κεφάλι κάπως ψηλά, αυτό το χρωστάει κυρίως στον Μέγαν Αρχιμανδρίτη της Αγίας Σοφίας Λονδίνου, τον αοίδιμο Μιχαήλ Κωνσταντινίδη (μετέπειτα Αρχιεπίσκοπο Αμερικής) και στους λιγιστούς Ελλαδίτες φιλογενείς που τον ενίσχυσαν υλικά και ηθικά, όπως επίσης και σε μερικούς Ελληνοκυπρίους, όπως ο εξόριστος για τα επαναστατικά γεγονότα στην Κύπρο του Οκτωβρίου 1931 Θεοφάνης Θεοδότου, ο Ιάσων Λουκιανός, ο Λουκίος Αντωνίου, ο Ιερόθεος Κυκκώτης και άλλοι.

Και ότι η βασική επιδίωξη των Βρετανικών Αρχών ήταν η υποταγή της Αδελφότητας στους δικούς της σκοπούς μέσω των ανθρώπων που προωθούνταν έντεχνα στα διοικητικά της Συμβούλια καταφαίνεται όχι μόνο από την αρκετά διαφωτιστική, πάνω στο θέμα αυτό, αλληλογραφία μεταξύ του Κυβερνήτη της Κύπρου και των προϊσταμένων του στο Υπουργείο Αποικιών στο Λονδίνο, ως επί το πλείστον απόρρητης μορφής, αλλά και από τις λεπτομερείς εκθέσεις που υπέβαλλε κάθε μήνα ο Τερεζόπουλος προς τον Κυβερνήτη και το Υπουργείο Αποικιών, όπως και από διάφορες επίσημες ή ανεπίσημες εκθέσεις και δημοσιογραφικές ανταποκρίσεις από το Λονδίνο. Πάντως η παράγραφος 16 της χειρόγραφης Έκθεσης Hart Davis, που δημοσιεύουμε στη συνέχεια, σημειώνεται με δυο χοντρές κάθετες γραμμές από τον παραλήπτη της, ο οποίος γράφει στο περιθώριο του χειρογράφου τα αρχικά Ν.Β. (note bene, δηλαδή να προσεχτεί καλά). Συνεχίζει λοιπόν η Έκθεση Hart Davis)

16. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Η σύσταση του Συμβουλίου προκαλεί υποψία για προκατάληψη προς την κατεύθυνση ότι η Αδελφότης χρησιμοποιείται σαν ένα μέσο πολιτικής προπαγάνδας υπέρ της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Το Καταστατικό απαγορεύει ρητά τις πολιτικές συζητήσεις. Δεν είχα καμιά θετική απόδειξη για πολιτική προπαγάνδα. Ο Αρχιμανδρίτης έχει κατηγορηματικά αρνηθεί σ' εμένα ότι έχει γίνει οποιαδήποτε αναφορά στο πολιτικό καθεστώς της Κύπρου σε οποιαδήποτε διάλεξη ή συζήτηση, ή ότι οποιοδήποτε μέλος του Συμβουλίου θα είχε την άδεια να χρησιμοποιήσει την Αδελφότητα για οποιοδήποτε πολιτικό σκοπό. Όμως η υπή του Συμβουλίου το κάνει σχεδόν αναπότρεπτο ότι οι συμπάθειές τους θα αποτελούσαν τουλάχιστον μια ελληνική προκατάληψη. Σε μια περίπτωση πρόσφατα, κατά τη διάρκεια κάποιας συνομιλίας με τον Mr Mac Farlane, έναν από τους Επιθεωρητές Σχολείων της Αυτού Μεγαλειότητας, ο Αρχιμανδρίτης με ζέση του είπε ότι, αν η Βρετανική Κυβέρνηση δεν θα έκανε τίποτα για τους Κυπριώτες, θα ήταν καλύτε-

ρα αν παραδίδονταν στην φροντίδα της Ελληνικής Κυβέρνησης, η οποία θα μεριμνούσε γι' αυτούς. Αναφερόταν, αναμφίβολα, στους Κυπριώτες του Λονδίνου και στην ανάγκη της Αδελφότητας για βοήθεια από την Κυβέρνηση, και όχι στους Κυπριώτες στην Κύπρο.

Το έθεσα πολύ καθαρά στον Αρχιμανδρίτη ότι (κατά τη γνώμη μου) η Κυβέρνηση της Κύπρου, ορθά ή λανθασμένα, θα υποψιαζόταν αναμφίβολα το Συμβούλιό του για πολιτική προκατάληψη υπέρ της υπονόμευσης της παρούσας διοίκησης της Κύπρου. Αρνήθηκε πλήρως την ύπαρξη οποιασδήποτε βάσης για μια τέτοια υποψία. Αλλά αντιλήφθηκε, νομίζω, πως η υποψία είναι αναπόφευκτη, και ακολούθως μου έγραψε μια επιστολή, της οποίας εσωκλείω αντίγραφο, δηλώνοντας πως αυτός και το Συμβούλιό του όχι μόνο δεν θ' αντιδρούσαν, αλλά και θα καλωσόριζαν την προσθήκη στο Συμβούλιο ενός ή δύο Άγγλων. Ο Αρχιμανδρίτης ο ίδιος μου φαίνεται ότι είναι ένας πολύ λογικός άντρας και ότι έχει πολύ ευρεία αντίληψη της ευρωπαϊκής πολιτικής για ν' αναζητεί, στην παρούσα στιγμή και στην παρούσα θέση, να συνωμοτεί εναντίον της Βρετανικής κυριαρχίας στην Κύπρο. (Σημ: Από το "αλλά αντιλήφθηκε" μέχρι "Άγγλων" ο παραλήπτης και πάλι τα τονίζει με δυο χοντρές κάθετες γραμμές και με τα αρχικά Ν.Β.)

17. ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ

Η Αδελφότης έχει αναμφίβολα κάνει κάποιο καλό. Όμως η εργασία της απλώς αντιγράφει, και στην ολότητά της μάλλον λιγότερο αποτελεσματικά, την εργασία του κ. Τερεζόπουλου. Έχει τα πλεονεκτήματα μιας συγκροτημένης Οργάνωσης και την κατοχή οικήματος για τα κεντρικά της γραφεία. Ο Αρχιμανδρίτης (που φαίνεται να είναι ένας αρκετά πολυάσχολος άντρας) δεν επισκέπτεται το οίκημα περισσότερο από μια φορά κάθε δέκα περίπου μέρες, εξ όσων μπορώ να διαπιστώσω. Τα άλλα μέλη του Συμβουλίου ουσιαστικά ουδέποτε το επισκέπτονται. Ο γραμματέας κ. Τέμπρος εγκαταλείπεται ως επί το πλείστον στη δικιά του πρωτοβουλία. Οι συνδρομές των μελών δεν φαίνεται να εισπράττονται τακτικά. Οι τάξεις κάτω από τον Mr Fraser λειτουργούν, πράγματι, τακτικά, και φαίνεται να γίνονται καλά και αποτελεσματικά αλλά, εκτός από αυτές, έχω σχηματίσει τη γενική εντύπωση μιας μάλλον τυπικής Κυπριακής χαλαρότητας.

18. Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΤΕΡΕΖΟΠΟΥΛΟΥ

Έχω πάρει προσεκτικές πληροφορίες από όλους εκείνους, με τους οποίους ο κ. Τερεζόπουλος έρχεται σε επικοινωνία, ως προς την εργασία και το χαρακτήρα του. Στο Gray's Inn, όπου γευμάτιστα μαζί του και του υπέβαλα ερωτήσεις αρκετές φορές, φαίνεται να είναι προσφιλής μεταξύ των πρεσβυτέρων μελών. Ο Mr Lenegre, διευθυντής στο Pulteney Institute, ο οποίος έχει παρακολουθήσει και αυτόν και τη δουλειά του για εφτά σχεδόν χρόνια, έχει, σε αρκετές συνομιλίες μαζί μου, επιβεβαιώσει προφορικά τη μαρτυρία που διατυπώνεται στο επισυναπτόμενο αντίγραφο μιας επιστολής, που γράφτηκε τον Ιούνιο 1934, ως προς το ενδιαφέρον και την αφιλοκέρδεια της εργασίας του κ. Τερεζόπουλου τόσο στη διδασκαλία του όσο και στην ευημερία των Κυπριωτών του Λονδίνου. Ο δικαστής στο Αστυνομικό Δικαστήριο της Marlborough Street και ο Αρχιγραμματέας του, και ο εκεί Αστυνομικός Επιτηρητής, όπως επίσης ο Αστυνομικός Επιτηρητής και ο Αρχιμεταφραστής στο Κεντρικό Κακουργοδικείο του Λονδίνου, έχουν όλοι τους μιλήσει ευνοϊκά για το έργο του. Η Αστυνομία στην Tottenham Court Road έχουν μιλήσει για την ωφελιμότητά του σ' αυτούς, και πιστεύουν ότι είναι ευθύς και τίμιος.

Από την άλλη μεριά, πολλοί Κυπριώτες ούτε τον εμπιστεύονται ούτε τους είναι εντελώς αρεστός. Έχω μιλήσει μ' αυτούς στα καφενεία και βρίσκω πως το αίσθημα εναντίον του είναι κοινό, αν όχι γενικό, ανάμεσά τους. Είναι σχεδόν αναπόφευκτο ότι ένα άτομο, όπως ο κ. Τερεζόπουλος, σε συνεχή επαφή με την Αστυνομία, θα προκαλούσε την υποψία των Κυπριωτών. (Σημ: Η τελευταία πρόταση, από το "Είναι σχεδόν" μέχρι την τελεία τονίζεται με δυο κάθετες γραμμές από τον πα-

ραλήπη). Τα ποσά, που τους χρεώνει για νομική εργασία, τους κάνουν να νομίζουν ότι προσπαθεί να τους εκμεταλλευθεί. Είναι, επιπλέον, αδύνατο για τον μέσο Κυπριώτη ν' αντιληφθεί ότι, όταν μεταφράζει γι' αυτούς στο Δικαστήριο, δεν ενεργεί σαν ο νομικός τους σύμβουλος, και αν ο Κυπριώτης καταδικαστεί, τότε κρατεί κακία εναντίον του κ. Τερεζόπουλου για την υποτιθέμενη αποτυχία του να τον υπερασπιστεί. Τόσο η δουλειά του κ. Τερεζόπουλου όσο και εκείνη της Αδελφότητας αντιμετωπίζουν τη συνεχή αντίδραση από μέρους των ιδιοκτητών κυπριακών καφετειών και από την ελάχιστη αξιοπρεπή τάξη των Κυπριωτών, οι οποίοι δεν χάνουν ευκαιρία να ενσπείρουν δυοπιστία εναντίον όσων προσπαθούν να καλύτερεύσουν την κατάσταση των Κυπριωτών στο Λονδίνο. Ο Αρχιμανδρίτης μου είπε ότι οι Κυπριώτες τον υποψιάζονται (τον Αρχιμανδρίτη) ότι ίδρυσε την Αδελφότητα αποκλειστικά για το σκοπό θρησκευτικής προπαγάνδας. Σε μια περίπτωση πρόσφατα, μια συγκέντρωση της Αδελφότητας στην οποία ο Αρχιμανδρίτης έδινε διάλεξη διακόπηκε από μια ομάδα Κυπριωτών Κομμουνιστών.

Τα πολιτικά του κ. Τερεζόπουλου

Πιστεύω ότι ο κ. Τερεζόπουλος δεν έχει καμιά πολιτική προκατάληψη όσο αφορά την Κύπρο. Ο Mr Lenegre είναι κατηγορηματικός πάνω στο θέμα αυτό, και δεν επιτρέπει τη λέξη "Ελληνας" ή "Ελληνικός" (Greek, Hellenic) να χρησιμοποιηθεί σε αναφορά προς τους Κυπριώτες σε οποιαδήποτε τάξη στο Pulteney Institute.

19. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Υπάρχουν ίσως περισσότεροι Κυπριώτες τώρα στο Λονδίνο από όσους αναμένουν να βρουν κάποια αξιοπρεπώς μισθοδοτούμενη εργασία - (παρ' όλο που, όπως έχει ήδη αναφερθεί, πρόσφατα πολιτικά γεγονότα έχουν κάπως διευρύνει το πεδίο εργοδότησής τους επί του παρόντος). Δυστυχώς, εκτός από μερικούς εργοδότες που έχουν μάθει να εκτιμούν την εργατικότητα και την φτήνεια τους, έχουν αποκτήσει ένα πολύ κακό όνομα. Μερικά γραφεία εργασίας αναγράφουν ότι "καρένας Κυπριώτης να μην απευθύνεται (για εργασία)". Πολλοί Κυπριώτες έχουν συνηθίσει σε μια ζωή, κατά το μάλλον και ήττον, του εγκληματία απατεώνα, μερικοί αποζούν από γυναίκες, πολλοί από επιδόματα ανεργίας, ή αποκτούν το δικαίωμα να ζουν από επιδόματα ανεργίας. Πολλοί, κυρίως μεταξύ των νεοαφικνουμένων, δεν ξέρουν Αγγλικά, που είναι αναγκαία για όλες σχεδόν τις εδώ κατηγορίες εργασίας, ενώ μια πραγματικά καλή γνώση της Αγγλικής είναι απαραίτητη για οποιαδήποτε καλά μισθοδοτούμενη εργασία.

Περιορισμός της μετανάστευσης από την Κύπρο στην Αγγλία

Το πρώτο πράγμα που πρέπει, λοιπόν, να γίνει είναι να περιοριστεί, όσο το δυνατό περισσότερο, το ρεύμα της μετανάστευσης από την Κύπρο στην Αγγλία σ' εκείνους που έχουν τουλάχιστον καλές πιθανότητες εργοδότησης ένεκα μιας ικανοποιητικής γνώσης της Αγγλικής. Με την κοινή γνώμη να την υποστηρίζει (αν πρόσφατα δημοσιεύματα σε κυπριακές εφημερίδες και η επιστολή του κ. Γ. Πούλια δύνανται να θεωρηθούν σαν ένδειξη κοινής γνώμης), η Κυβέρνηση ίσως μπορέσει να κάνει κάτι για να συγκρατήσει το ρεύμα της ανεπιθύμητης μετανάστευσης απ' ευθείας από την Κύπρο. Θα είναι πιο δύσκολο να εμποδιστούν οι Κυπριώτες, που βρίσκονται ήδη στο εξωτερικό, από του να έρθουν εδώ, αλλά είμαι της γνώμης ότι κάτι δύναται να γίνει και σ' εκείνες ακόμη τις περιπτώσεις. Αντιλαμβάνομαι ότι το Υπουργείο των Εσωτερικών δεν δύναται να κάνει τίποτε από εδώ για να παρεμβάλει εμπόδια στο δρόμο οποιωνδήποτε Κυπριών Βρετανών υπηκόων από του να αποβιβαστούν εδώ.

Προτεινόμενα μέτρα

Τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν στο Λονδίνο υποδιαιρούνται σε τρεις κατηγορίες: (α) Εκπαίδευση, (β) η δημιουργία ενός επίσημου κεντρικού γραφείου στο οποίο δύνανται να απευθύνονται οι Κυπριώτες, και (γ) κάποιο κέντρο για έργο κοινωνικής πρόνοιας μεταξύ των Κυπριωτών.

20. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η παροχή μέσων για την εκπαίδευση των Κυπριωτών δεν παρουσιάζει καμιά δυσκολία. Το Δημοτικό Συμβούλιο του Λονδίνου (London County Council) είναι έτοιμο να προμηθεύσει και να μισθοδοτήσει τόσους δασκάλους των Αγγλικών, με αναλογία ένα δάσκαλο για κάθε τριάντα μαθητές, όσες τάξεις δύνανται να δημιουργηθούν. Επί του παρόντος η στέγαση τόσων τάξεων είναι περιορισμένη, αλλά μέσα σ' ένα περίπου χρόνο το Δημοτικό Συμβούλιο ελπίζει να μπορεί να προμηθεύσει όσες τάξεις υπάρχει πιθανότητα να χρειαστούν. Ίσως διαθέτοντας ολόκληρο τον άνω όροφο του Pulteney Institute για τάξεις Αγγλικών για τους Κυπριώτες.

Οι διάφορες, επίσης, τάξεις τεχνικής εκπαίδευσης που λειτουργούν κάτω από την επίβλεψη του Δημοτικού Συμβουλίου μπορεί να αποδειχθούν χρήσιμες. Όπως βλέπει κανείς από το αναλυτικό πρόγραμμα (Syllabus) του Pulteney Institute, λειτουργούν εκεί τάξεις για τη διδασκαλία διαφόρων τεχνών, όπως η ραπτική και η βιβλιοδεσία. Κανένα έξοδο δεν χρειάζεται πέραν της καταβολής των χαμηλών διδάκτρων για τον κάθε σπουδαστή, όπως αναγράφεται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Η διδασκαλία γίνεται, βέβαια, στα Αγγλικά, και συνεπώς η γνώση της γλώσσας αυτής είναι αναγκαία για τους σπουδαστές.

21 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ

Η δημιουργία στο Λονδίνο ενός κεντρικού γραφείου, που ν' ασχολείται με όλα τα θέματα που σχετίζονται με τους Κυπριώτες στην Αγγλία, θα εξυπηρετούσε τους Κυπριώτες, τους Δικαστές και την Αστυνομία, και τα Υπουργεία Αποικιών και Εσωτερικών και τους Crown Agents. Ο πυρήνας ενός τέτοιου κέντρου υπάρχει στο Κυπριακό Γραφείο Πληροφοριών, το οποίο στεγάζεται στα Queen Ann's Buildings από τότε που καταργήθηκε ο Αρμοστής Εμπορίου (Trade Commissioner). Όλοι οι Κυπριώτες που έρχονται στην Αγγλία θα έχουν εντολή, με σημείωμα στα διαβατήριά τους ή με άλλο τρόπο, να παρουσιάζονται αυτοπροσώπως εκεί μόλις φτάσουν στο Λονδίνο. Αυτό θα καθιστούσε δυνατή τη δημιουργία ενός μπιρώ με τα ονόματά τους, που να συμπληρώνονται συνεχώς. Η Αστυνομία θα ειδοποιούσε το γραφείο κάθε φορά που ένας αριθμός Κυπριωτών αποβιβάζονταν εδώ. Το Γραφείο θα βρισκόταν σ' επικοινωνία με το Υπουργείο Εργασίας, με Γραφεία Εργασίας και με εργοδότες, και να λειτουργεί σαν Γραφείο εξεύρεσης εργασίας για Κυπριώτες, και να πιστοποιούσε έγγραφα, όπως είναι το επισυναπτόμενο, από εργοδότες που επιθυμούν να φέρουν Κυπριώτες για να τους προσλάβουν στην υπηρεσία τους εδώ (τέτοια έγγραφα χρειάζονται πιστοποίηση γιατί συχνά είναι εσφαλμένα ή ψευδή). Θα ασχολείται με διαβατήρια και θα μπορούσε να παράσχει απλές συμβουλές σε θέματα όπως πληρεξούσια. Οι Κυπριώτες, που επιθυμούν να επιστρέψουν στην Κύπρο, θα έχουν εντολή ν' απευθύνονται στο Γραφείο, και το Γραφείο θα επικοινωνεί με τους Crown Agents. Η Αστυνομία, οι Δικαστές και οι Αστυνομικοί Επιτηρητές θ' απευθύνονται στο Γραφείο για θέματα που αφορούν Κυπριώτες. Αυτοί μου έχουν εκφράσει το πλεονέκτημα του να έχουν κάποιο επίσημο κέντρο, στο οποίο μπορούν να αναφερθούν. Το Γραφείο θα κανονίζει με το Δημοτικό Συμβούλιο του Λονδίνου τα σχετικά με τάξεις για μόρφωση των Κυπριωτών. Θα βρίσκεται σ' επαφή με τα Γραφεία Ανεργίας και το Υπουργείο Εργασίας σε ζητήματα ανεργιακού επιδόματος των Κυπριωτών. Αν ιδρυθεί κάποιος ξενώνας ή κέντρο κοινωνικής πρόνοιας, το Γραφείο θ' ασχολείται με την αλληλογραφία και θα κρατά τους λογαριασμούς του.

Το Προσωπικό

Θα ήταν, φοβάμαι, αναγκαίο να αυξηθεί το Προσωπικό του Γραφείου Πληροφοριών για να μπορέσει να ανταποκριθεί σ' αυτή την εργασία. Το πρόσωπο που θα διοριστεί θα πρέπει να μπορεί να συνεννοείται με τους Κυπριώτες και στη γλώσσα τους, και να είναι ικανός δικηγόρος. Ο κ. Τερεζόπουλος θα ήταν το κατάλληλο πρόσωπο αν αποδεχόταν αυτή τη δουλειά. Μπορώ να πω εδώ ότι παίρνει από το Δημοτι-

κό Συμβούλιο του Λονδίνου ένα επίδομα για κάθε τάξη που λειτουργεί, ποσό που ανέρχεται περίπου στις 6 λίρες και 10 σελίνια την εβδομάδα για 40 περίπου εβδομάδες το χρόνο, δηλαδή 250 λίρες το χρόνο. Αν παραιτούνταν από τη διδασκαλία χάρη της δουλειάς του Γραφείου, θα ήταν αναγκαίο να αμειφθεί ανάλογα.

22. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ. ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ

Το πρόβλημα της κοινωνικής πρόνοιας είναι πιο δύσκολο. Υπάρχουν δυο εναλλακτικές λύσεις: Η πρώτη, και ευκολότερη, είναι να επιχορηγηθεί, και να αναδιοργανωθεί, η υπάρχουσα Κυπριακή Αδελφότητα με την προσθήκη στο Συμβούλιο δυο Άγγλων που να προταθούν από την Κυβέρνηση. Ο ένας από τους δυο Άγγλους πρέπει να έχει γνώσεις κοινωνικού λειτουργού. Ύστερα θα μπορούσε να καταβληθεί προσπάθεια όπως η Αδελφότητα διευθύνεται πάνω στις γραμμές που εισηγούμαι στην επόμενη παράγραφο. (Σημ.: Από το "ευκολότερη" μέχρι το "Κυβέρνηση" υπογραμμίζεται από τον παραλήπτη της Έκθεσης)

23. Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ

Πλεονεκτήματα

Τα πλεονεκτήματα του σχεδίου αυτού είναι ότι θα αρχίζαμε με μια Οργάνωση που ήδη υπάρχει και θ' αποκτούσαμε πιο έτοιμη συνεργασία μ' εκείνους τους Έλληνες στο Λονδίνο, οι οποίοι θα ήταν διατεθειμένοι να ενδιαφερθούν για τους Κυπριώτες. Είναι αρκετά πιθανόν ότι η παρουσία δυο Άγγλων μελών στο Συμβούλιο (της Αδελφότητας) θα ήταν αρκετή να παρεμποδίσει μια αντιβρετανική τάση στο πνεύμα του Ιδρύματος. Ίσως θα εξασφάλιζε την ευνοϊκή πρόθεση του Αρχιμανδρίτη, πράγμα που θα αποτελούσε πλεονέκτημα γιατί, οποιοδήποτε κοινωνοφελές σχέδιο θ' αποφασιζόταν τελικά, κάποια θρησκευτική επιρροή σ' αυτό ή, τουλάχιστον, κάποιες θρησκευτικές διευκολύνσεις πρέπει να παρέχονται, και στο Λονδίνο δεν υπάρχει κανένας άλλος Οργανισμός της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας από εκείνον που εκπροσωπεί ο Αρχιμανδρίτης.

(ΣΗΜ.: Πρέπει εδώ να τονιστούν δυο πράγματα: Πρώτον ότι, όταν ο Hart Davis ή οι Άγγλοι γενικά μιλούσαν για "Έλληνες", εννοούσαν αποκλειστικά και μόνο όλους τους Ελληνορθόδοξους που δεν κατάγονταν από την Κύπρο, ενώ τους τελευταίους επιμένουν πάντοτε να τους αποκαλούν "Κυπριώτες", σαν μια, δηλαδή, διαφορετική εθνότητα. Και δεύτερον ότι, όπως φαίνεται από όλα τα επίσημα έγγραφα και τις δημοσιογραφικές αναφορές της εποχής γύρω από τους Κυπριούς της Αγγλίας, υπήρχε η εσφαλμένη αντίληψη ότι την Ελληνορθόδοξη Εκκλησία στην Αγγλία εκπροσωπούσε ο Μέγας Αρχιμανδρίτης της Αγίας Σοφίας Λονδίνου Μιχαήλ Κωνσταντινίδης. Δεν γίνεται δε πουθενά αναφορά στο Μητροπολίτη Θυατείρων Γερμανό, του οποίου την παρουσία φαίνεται να αγνοούν πλήρως και οι Άγγλοι, αλλά και οι διάφοροι Κύπριοι δημοσιογράφοι ή επιστολογράφοι της εποχής που ασχολούνταν με το θέμα της Κυπριακής μετανάστευσης στην Αγγλία.)

Μειονεκτήματα

Από την άλλη μεριά, παρόλο που το Καταστατικό της Αδελφότητας θα μπορούσε να τροποποιηθεί με την προσθήκη στο Συμβούλιο δυο προσώπων που θα εισηγείτο η Κυβέρνηση, το Καταστατικό διαλαμβάνει την εκλογή του Προέδρου και των μελών του Συμβουλίου από τη Γενική Συνέλευση, και θα ήταν δύσκολο να αποκλεισθούν υποψήφιοι που θα διάκεινταν δυσμενώς προς την Κυβέρνηση. Η αντίφαση αυτή επικρατεί σε κάθε σωματείο που κυβερνάται διαφορετικά από ένα εκλεγμένο Διοικητικό Συμβούλιο -και φαίνεται σε μένα να είναι μια θανάσιμη αντίφαση. Μια άλλη αντίφαση είναι ότι η Αδελφότητα είναι μια Χριστιανική Κυπριακή οργάνωση και αποκλείει τους Μουσουλμάνους. Παρόλο που οι Τουρκοκύπριοι στο Λονδίνο είναι λίγοι, και δεν φαίνεται να έχουν άμεση ανάγκη βοήθειας, νομίζω πως, οποιαδήποτε Οργάνωση, που επιχορηγείται από την Κυβέρνηση, πρέπει να είναι τέτοια που να αγκαλιάζει όλους τους Κυπριώτες οποιασδήποτε φυλής και

θρησκείας.

Μόλις πληροφορήθηκα ότι η εκλογή Συμβουλίου της Αδελφότητας, που θα γινόταν αυτές τις μέρες, έχει αναβληθεί επ' αόριστον. Ο λόγος φαίνεται να είναι ότι τα μέλη του παρόντος Συμβουλίου φοβούνται ότι δεν θα επανεκλεγόνταν. Υπάρχουν παράπονα μεταξύ των ολίγων μελών της Αδελφότητας που δείχνουν κάποιο ενεργό ενδιαφέρον στη διοίκησή της. Ο κ. Κυριακίδης και ο κ. Θεοδότης λέγεται ότι ποτέ δεν επισκέπτονται την Αδελφότητα και δεν κάνουν τίποτε άλλο από του να μιλούν. Μερικοί Κυπριώτες έχουν αναφέρει σε μένα, και σε κάποιον αξιωματικό της Αστυνομίας που μου ανέφερε το σχόλιο, την έκπληξή τους ότι ένα άτομο, τόσο καθαρά εχθρικό προς την Κυβέρνηση όπως ο Θεοδότης, θα ήταν μέλος του Συμβουλίου. (Τέτοιο σχόλιο, όμως, από έναν Κυπριώτη δεν είναι κατ' ανάγκη σαφές). Η εσωτερική έριδα και η πτώχευση φαίνονται πιθανοί λόγοι να οδηγήσουν την Αδελφότητα σε μια γοργή διάλυση αν αφεθεί στους δικούς της πόρους. (Σημ.: Από το "Η εσωτερική" μέχρι το "πόρους" ο παραλήπτης της Έκθεσης τα υπογραμμίζει και βάζει στο περιθώριο ένα χοντρό μαύρο Χ). Ίσως θα ήταν το καλύτερο να επιτρέψουμε να γίνει αυτό και να έχουμε ένα καθαρό πεδίο για οποιαδήποτε νέα Οργάνωση που η Κυβέρνηση πιθανόν να ιδρύσει στη θέση της (Αδελφότητας). Θα ήταν πολύ πιο εύκολο ν' αρχίσει επιτυχώς μια νέα Οργάνωση παρά αν η Αδελφότητα εξακολουθούσε να υπάρχει.

24. ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΓΙΑ ΙΔΡΥΣΗ ΕΝΟΣ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ

Αν, λοιπόν, αποφασιστεί η έναρξη μιας νέας Οργάνωσης για την κοινωνική πρόνοια των Κυπριωτών στο Λονδίνο, θα εισηγούμουν όπως ο απώτερος σκοπός της είναι η δημιουργία ενός "Κυπριακού Σωματείου" στο Λονδίνο πάνω στις ακόλουθες γραμμές. Οι απαρχές θα πρέπει να είναι πολύ πιο απλές, αλλά να είναι ικανές για σταδιακή ανάπτυξη πάνω σ' αυτές τις γραμμές.

Μέλη και συνδρομές.

Η ιδιότητα του μέλους να είναι ανοιχτή για όλους τους Κυπριούς Βρετανούς υπηκόους. Ένα ποσό ή συνδρομή να καταβάλλεται από τα μέλη ως εξής: Δυο σελίνια το μήνα για μέλη που είναι εργοδοτημένοι πλήρως· ένα σελίνι το μήνα για μέλη που λαμβάνουν επίδομα ανεργίας ή παρόμοιο επίδομα· ελεύθερη εγγραφή για πραγματικά άνεργους χωρίς καμιά πηγή εισοδήματος. Το Καταστατικό θα διαλαμβάνει την κατάσταση των μελών στην κάθε μια κατηγορία και τη μεταφορά τους, όταν χρειαστεί, από τη μια κατηγορία στην άλλη.

Οίκημα

Το οίκημα του Σωματείου να περιέχει εντευκτήρια (club-rooms), αίθουσες διδασκαλίας και ένα ξενώνα. Η ύπαρξη εστιατορίου ή καφενείου στο οίκημα θα αποτελούσε πλεονέκτημα. Τα εντευκτήρια θα χρησιμοποιούνταν για ανάγνωση, γράψιμο και κατάλληλα παιχνίδια.

Οι αίθουσες διδασκαλίας ίσως θα αποδεικνύονταν περιττές αν το Δημοτικό Συμβούλιο του Λονδίνου μπορεί να τις προμηθεύσει (δείτε παράγραφο 21), αλλά τουλάχιστον μία θα ήταν χρήσιμη για διαλέξεις και αναψυχή, και θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για σωματικές ασκήσεις.

Ο ξενώνας θα αποτελείται από κουβούκλια ύπνου που να νοικιάζονται με ποσό ίσο με τη συνδρομή ενός μέλους, ως ακόμη ένα σελίνι το μήνα για μέλη που εργάζονται· έξι πένες για όσους παίρνουν επίδομα ανεργίας· και δωρεάν για πραγματικά άνεργους χωρίς επίδομα ανεργίας.

Τα μέλη θα είναι υποχρεωμένα να κάνουν οικιακή εργασία μέσα στο οίκημα ως πληρωμή για δωρεάν κατοικία.

Από ένα τέτοιο ίδρυμα θα εξασφαλιζόταν κάποιο εισόδημα. Έτσι, αν υπολογίσουμε 400 μέλη, εκ των οποίων μόνο 100 είναι πλήρως απασχολημένοι, 100 που παίρνουν επίδομα ανεργίας και 200 που δεν έχουν καμιά εργασία, οι συνδρομές θα απέφεραν 180 λίρες το χρόνο και ο ξενώνας ένα ανάλογο ποσό σύμφωνα με τα διαθέσιμα κουβούκλια. Ένα εστιατόριο ή καφενείο θα μπορούσε, με προσεκτική διοίκηση, ν'

αφήνει ένα μικρό περιθώριο κέρδους.

Διοίκηση

Η Διοίκηση να αφήνεται στα χέρια ενός μικρού Συμβουλίου, του οποίου το ένα μέλος να διορίζεται από την Κυβέρνηση. Αυτός θα είναι πεπειραμένος κοινωνικός λειτουργός και θα επισκέπτεται το οίκημα καθημερινώς. Ο Αρχιμανδρίτης θα ήταν δυνατό να συνδεθεί με το Συμβούλιο είτε σαν μέλος ή με κάποιον άλλο τρόπο.

Θα πρέπει να υπάρχει ένας ένοικος γραμματέας, κατά προτίμηση Κύπριος με καλό όνομα. Ένα ολιγάριθμο οικιακό προσωπικό και, αν προσθέτονταν εσπιατόριο, θα πρέπει να διατηρείται προσωπικό κουζίνας. Ο Γραμματέας θα επέβλεπε τις καθημερινές λεπτομέρειες, υπό τις άμεσες διαταγές του Συμβουλίου.

Τέτοιες εξελίξεις, όπως ένα ποδοσφαιρικό και αθλητικό σωματείο, μπορούν να επιδιωχθούν. Ένας "Κοινής Ωφελείας Οργανισμός" (Mutual Benefit Society) θα μπορούσε να δημιουργηθεί. Στη γειτονιά αυτή έχει δημιουργηθεί ένα Ιταλικό Σωματείο προς όφελος της εκεί Ιταλικής Κοινότητας, το οποίο έχει ενσωματώσει έναν "Κοινής Ωφελείας Οργανισμό", που είναι εγγεγραμμένος σύμφωνα με τα "Νομοσχέδια για Φιλικούς Οργανισμούς" (Friendly Societies Acts), είναι δε εγκεκριμένος οργανισμός σύμφωνα με τα "Νομοσχέδια για Εθνική Υγεία και Ασφάλεια Συντάξεων" (National Health and Pension Insurance Acts).

25. ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΓΙΑ ΑΜΕΣΗ ΔΡΑΣΗ

Θα έπρεπε, όμως, να γίνει κάποια αρχή σε μικρή κλίμακα, η οποία θα επέτρεπε την εξέλιξη σ' ένα ίδρυμα όπως συμβαίνει σε παρόμοια ιδρύματα. Να σχηματιστεί ένα Συμβούλιο, όπως περιγράφηκε στην τελευταία παράγραφο. Εισηγούμαι ότι τρία μέλη, ένα από τα οποία θα πρέπει να είναι εν ενεργεία κοινωνικός λειτουργός, θα ήταν αρκετά. Λίγα δωμάτια ή ένα μικρό σπίτι να νοικιαστούν στη Δυτική Κεντρική Περιοχή (West Central District), μέσα ή κοντά στο Σόχο και την Tottenham Court Road. Ένα δωμάτιο να είναι πολύ απλά επιπλωμένο σαν εντενκτήριο, με διευκολύνσεις για ανάγνωση και γράψιμο, και να προμηθεύονται εκεί εφημερίδες και περιοδικά. Ένα άλλο να επιπλωθεί ως αίθουσα διδασκαλίας. Ένας ένοικος Γραμματέας θα κρατεί ένα τρίτο δωμάτιο· οποιαδήποτε άλλα δωμάτια να επιπλωθούν ως κουβούκλια ύπνου (sleeping cubicles). Ο ένοικος Γραμματέας πρέπει να είναι Έλληνοκύπριος, και θα διατηρεί σε τάξη το οίκημα και θα εξυπηρετεί τα μέλη. Θα βρίσκεται κάτω από τις άμεσες διαταγές του κοινωνικού λειτουργού, ο οποίος θα επισκέπτεται το οίκημα κάθε μέρα. Οι λογαριασμοί και η αλληλογραφία θα διευθετούνται από το Γραφείο στο Queen Anne's Buildings (παράγραφος 21). Μέλη και συνδρομές θα είναι όπως έχουν περιγραφεί στην τελευταία παράγραφο. Τα κουβούκλια ύπνου θα διατίθενται κατά κύριο λόγο για τους ανέργους και τα άπορα μέλη, και για τους Κυπριώτες που αναμένουν να επαναπατριστούν στην Κύπρο με άλλο μέσο παρά με δικά τους έξοδα· και για Κυπριώτες, που έχουν απολυθεί με εγγύηση από τα Πταισματοδικεία (Magisterial Courts), μετά από αίτηση των Αστυνομικών Επιτηρητών. Τα ποσά χρημάτων για τη συντήρηση Κυπριωτών που αναμένουν επαναπατρισμό στην Κύπρο θα καταβάλλονται από τους Crown Agents προς το Ίδρυμα (αποπληρωτά, τελικά, από τις εγγυήσεις στην Κύπρο).

26. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΞΟΔΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

Τα ετήσια έξοδα για το προτεινόμενο Ίδρυμα θα είναι:

- α) ενοίκιο οικήματος -ας πούμε 150 έως 200 λίρες,
- β) μισθός ένοικου γραμματέα-ας πούμε 3 λίρες την εβδομάδα ή 150 λίρες το χρόνο.

Αν παρέχεται δωρεάν στέγη, τότε θα μπορούσε να εξευρεθεί κάποιος κατάλληλος Κυπριώτης για εκείνο το ποσό. Ο κ. Τέμπρος (σημερινός γραμματέας της Αδελφότητας) πιστεύω πως θα εργαζόταν με αφοσίωση κάτω από ένα τέτοιο Συμβούλιο, όπως αυτό που εισηγήθηκα. Αυτός γνωρίζει καλά όλες τις τάξεις των Κυπριωτών στο Λονδίνο, όπως και το είδος της δουλειάς που θα του ζητηθεί να κάνει.

γ) η μισθοδοσία του κοινωνικού λειτουργού

Από αυτόν ή αυτή θα εξαρτηθεί ως επί το πλείστον η επιτυχία ή η αποτυχία της ενέργειας αυτής. Η εργασία θα απαιτεί καθημερινές επισκέψεις στο οίκημα, και να βρίσκεται σε επαφή με το κεντρικό Γραφείο στο Queen Anne's Buildings. Να υποθέσω πως ο μισθός δεν θα είναι πιο κάτω από 300 λίρες το χρόνο για τη δουλειά αυτή.

Η Miss Lyal (πρώην Κοινωνική Λειτουργός στην Κύπρο) μου έχει πει ότι θα ήταν έτοιμη να βοηθήσει στο έργο αυτό όταν γίνει η αρχή του. Θα ήταν, κατά τη γνώμη μου, ένα θαυμάσιο πρόσωπο για τη δουλειά αυτή. Ξέρει τον Κυπριώτη και την παράξενή του νοοτροπία, μιλά Ελληνικά, όταν εργαζόταν στην Κύπρο ήταν αρεστή στους Κυπριώτες και της είχαν εμπιστοσύνη.

δ) Ένα ετήσιο ποσό πρέπει να υπολογιστεί για θέρμανση, φωτισμό, γενική συντήρηση του οικήματος, τηλέφωνο και διάφορα άλλα έξοδα.

Φαίνεται πως για τα πρώτα χρόνια τα ετήσια έξοδα θα είναι μεταξύ 600 και 700 λίρες. Απέναντι σ' αυτά, θα ήταν δυνατό να συγκεντρωθούν τουλάχιστον 150 λίρες ετησίως από συνδρομές μελών.

Το αρχικό κεφάλαιο για την επίπλωση δεν θα πρέπει να είναι μεγάλο.

Ως δικαιολόγηση για τα έξοδα θα τόνιζα ότι το Λονδίνο έχει σήμερα σχεδόν τόσους Κυπριώτες όσους και η Μόρφου.

Φοιτητές

Κανένας από τους φοιτητές που συνάντησα δεν θα χρησιμοποιούσε έναν τέτοιο ξενώνα όπως αυτόν που περιέγραφα -έχουν πολύ περισσότερα χρήματα ώστε να ενεργήσουν διαφορετικά- αλλά όλοι τους, νομίζω, θα γίνονταν μέλη ενός τέτοιου Ιδρύματος, και μερικοί έχουν εκφράσει σε μένα την προθυμία τους να παράσχουν οποιαδήποτε βοήθεια μπορούν για τη λειτουργία του.

27. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Το προτεινόμενο σχέδιο οποιαδήποτε ' αντιμετωπίσει αντίδραση από τους ιδιοκτήτες καφετειών, οι οποίοι φοβούνται μήπως χάσουν τους πελάτες τους· και η αντίδραση θα λάβει τη μορφή υπονοούμενων ότι κάποια ανώτερη πολιτική υστεροβουλία κρύβεται πίσω από το σχέδιο. Για το λόγο αυτό είναι σπουδαιότατο να μην δοθεί καμία βάση στους καχύποπτους Κυπριώτες ότι υπάρχει άλλο ελατήριο από τον αλτρουισμό. Έτσι, πιστεύω, είναι ανάγκη όπως το προτεινόμενο κεντρικό Γραφείο κρατηθεί εντελώς ξεχωριστό από την προτεινόμενη Κυπριακή Οργάνωση και το οίκημά της. Για τον ίδιο λόγο έχω εισηγηθεί ότι ο κ. Τερεζόπουλος, αν χρησιμοποιηθούν οι υπηρεσίες του, θα πρέπει ν' απασχολείται στο Γραφείο στο Westminster και να μην εμφανίζεται στο οίκημα του Σόχο. Για την εργασία που θα πρέπει να γίνεται στο γραφείο, αυτός μου φαίνεται να έχει τα ακριβή προσόντα.

Hart Davis

12 Δεκεμβρίου 1935

Όπως τόνισα και πιο πάνω, η Έκθεση αυτή του Hart Davis χρησιμοποιήθηκε από τις Βρετανικές Αρχές τόσο στην Κύπρο, όσο και στο Λονδίνο, σαν βάση αντιμετώπισης του Ελληνοκυπριακού, κυρίως, στοιχείου που αυξανόταν αριθμητικά χρόνο με το χρόνο και μάλιστα ευθύς μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, όταν οι Κύπριοι απόστρατοι που είχαν υπηρετήσει στο λεγόμενο "Κυπριακό Τάγμα" είχαν το ελεύθερο να εγκατασταθούν στο Ηνωμένο Βασίλειο. Για την εφαρμογή δε των προτεινόμενων στην Έκθεση εισηγήσεων, ο Σωτήρης Τερεζόπουλος και, έμμεσα, ο Walter Lenegre, υπήρξαν οι άνθρωποι που συνέβαλαν όσο κανένας άλλος για την επιτυχία της - μερική, βέβαια, και όχι ολοκληρωτική, όπως έλπιζε η Αποικιοκρατική Κυβέρνηση της Κύπρου και οι Προϊστάμενοί τους στα Υπουργεία Εσωτερικών και Αποικιών στο Λονδίνο. Και στην μη πλήρη επιτυχία των εισηγήσεων αυτών του Hart Davis συνέβαλαν τόσο η εθνικά αναμορφωμένη Κυπριακή Αδελφότητα των αρχών της δεκαετίας του 1950, όσο και ο ιδρυθείς, το 1948, Ιερός Ναός Αγίων Πάντων Λονδίνου.